

Nagyító alatt a médiaerőszak

1999. április 20-án az amerikai Littleton (Colorado állam) Columbine középiskolájában két felfegyverkezett tanuló lövöldözni kezdett a diáktársaira és tanáira. Tizenhárom személyt megöltek, huszónhármat megsebesítettek, majd végeztek magukkal. Az iskolában csaknem 100 robbanószerkezetet is elhelyeztek, de ezek szerencsére nem léptek működésbe. Az elmúlt tizenhárom évben sajnos történt több áldozatot követelő iskolai mészárlás, mégis ez az eset volt, amely felrázta és megrendítette a közvéleményt, és újabb lendületet adott a médiaerőszakkal kapcsolatos kutatásoknak, illetve morális pániknak.

Az eset után természetesen mindenki mindent tudni akart a két elkövetőről: *Eric Harrisről* és *Dylan Kleboldról*. Osztálytársaik beszámolóiból, a két fiatal naplójából, valamint iskolai dolgozataikból kiderült, hogy magányos, elszigetelt, frusztrált, az erőszakot bálványozó tinédzserekről volt szó, akik precízen és tudatosan kitervelték a mészárlás minden egyes elemét. A közvélemény azonban arra az információra harapott rá, hogy a fiúk szabadidejében mekkora szerepet kapott a televízió és erőszakos számítógépes játékok, mennyire rajongtak *Marilyn Mansonért* és *Oliver Stone* Született gyilkosok című filmjéért. Már-már túl kézenfekvő volt a következtetés: az erőszakos média változtatta szörnyeteggé őket.

A médiában megjelenő erőszak témája több, mint ötven éve foglalkoztatja a kutatókat, akik rengeteg kísérletet végeztek el, és számos, olykor egymásnak ellentmondó elméletet dolgoztak ki ezzel kapcsolatban. Mivel időről időre a közvéleményt is felkavarja ez a kérdés, érdemes megismernedni a tudományos eredményekkel, hogy megfontoltabb véleményt alakíthassunk ki, és hatékonyabb megelőző stratégiákat dolgozhassunk ki. Jelen írást – keretei miatt – elsősorban gondolatébresztőnek szánjuk.

Agresszió – ösztön vagy tanult magatartás?

Az agresszió olyan cselekvés, amely más személy(ek) közvetlen testi, lelki vagy anyagi kárára irányul. Az agresszív cselekedetek közé soroljuk a más élőlények ellen irányuló szándékos károkozást, illetve a rongálást is.

Az agresszióval kapcsolatos alapvető kérdés, hogy velünk született minőség-e, vagy tanult magatartás. A pszichológia több, eltérő választ kínál erre a kérdésre. *Sigmund Freud* és követői

ösztönös *hajtóerőnek*, drive-nak tartották, amely reaktív módon megnyilvánul, valahányszor akadályokba ütközünk. Ha nem jutunk közelebb kitűzött célunkhoz, *frusztrációt* élünk meg, ez pedig agressziót vált ki belőlünk. A másik személlyel szembeni agresszió ugyanakkor szükségszerűen frusztrációt szül, végeredményként pedig újabb agressziót. Az ösztönelmélet szerint mindannyian magunkban hordozzuk az agressziót, a különbség az, hogy milyen mértékben, illetve hogyan nyilvánul meg.

A megnyilvánulás módja már átvezet minket a *szocializáció* fogalmához. A szocializáció az az egész életen átívelő tanulási folyamat, melynek során elsajátítjuk a társas együttélés normáit, viselkedésmintáit, illetve megtapasztaljuk a korlátainkat. Kiemelt szerepe van ebben a folyamatban az úgy nevezett modelleknek, akiket követve különböző szerepeket, társas készségeket és cselekvési forgatókönyveket teszünk magunkévá. Tőlük tanulhatjuk meg például, hogy milyen, társadalmilag is elfogadható módon nyilváníthatjuk ki a bennünk felkelő agressziót. A legfontosabb szocializációs közegek: a család, a kortársak, az iskolák és a média. Alapvetően meghatározhatja személyiségünk és életünk alakulását, hogy az említett közegekben mennyi, és milyen jellegű erőszakos megnyilvánulással találkoztunk, sikeresnek tartottuk-e ezeket a cselekedeteket, illetve milyen morális megítélés alá estek. Az erőszak mennyisége mellett leggyakrabban azért illetik kritikával a média képviselőit, mivel az erőszak gyakran a pozitív hősökhöz, a siker eléréséhez, a győzelemhez, az igazságért folytatott harchoz kapcsolódik.

Mindemellett hangsúlyoznunk kell azokat a kutatási eredményeket is, melyek rámutattak az agresszív, adott esetben bűnelkövető személyek életmódbeli jellegzetességeinek kiemelt szerepére. A családban megjelenő erőszak mértéke mellett hajlamossá tesz az agresszióra, ha a család szociálisan hátrányos helyzetű, gyakoriak a konfliktusok, illetve ha a szülők nem segítették a gyermeket a megtapasztalt erőszak feldolgozásában.

Néhány fontos kísérlet

Albert Bandura már az 1960-as évektől kezdve kutatta a médiaerőszak és a társas tanuláselmélet kapcsolatát. 1981-es kísérletében óvodás gyermekek egy csoportja megfigyelte, ahogy egy felnőtt rugdos és ver egy játékbabát, a másik csoport ugyanezt a jelenetet nézte végig rajzfilmen, a harmadik (kontroll)csoport pedig semmilyen agresszióval nem találkozott a kísérlet során. A gyerekeket ezután egy játékokkal teli szobába vitték, ahol megtalálták a felnőtt kezében, illetve a rajzfilmen látott bab mását is. A gyerekek játszani kezdtek, egy külső megfigyelő pedig regisztrálta a gyerekek erőszakos megnyilvánulásait mindhárom csoportban, minek alapján megállapították,

hogy az agresszív modellek megfigyelése (akár élőben, akár a tévé képernyőjén) jelentős mértékben növelte a gyermek agresszív késztetéseit.

Bandura alapkísérletét később más változók bevonásával is kiegészítették, és így rámutattak, hogy az erőszakos filmek akkor váltanak ki legnagyobb mértékben erőszakot a nézőből, ha a néző eleve frusztrált, az erőszakot alkalmazó szereplőt rokonszenvesnek találja és azonosul vele, illetve ha ez a szereplő győztesen kerül ki a küzdelemből.

Az 1950-es években megjelent katarziszelmélet szerint az agresszió megtekintése és átélése által csökken a frusztráció a nézőben, a médiaerőszaknak így tehát jótékony hatása is lehetne. Az elméletet később számos kutató számos kísérlet során cáfolta meg. *Dolf Zillman* és munkatársai 1973-as kísérletükben két csoportra osztották a résztvevőket. Mindkét csoport egy bokszolóról szóló filmrészletet nézett meg, de az egyikben győzelemmel, a másikban vereséggel zárult a küzdelem. A vetítést követően után a győzelemmel végződő részletet megtekintő személyek nagyobb agressziót mutattak, mint azok, akik a vereséget látták. Mindez rámutatott egyrészt arra, hogy önmagában az agresszió megfigyelése nem oldja a frusztrációt, másrészt arra, hogy az agresszív jelenet tartalma, minősége jelentősen befolyásolhatja a nézőből kiváltott agressziót.

Grimm 1997-es, több mint 1000 főre kiterjedő vizsgálatával kimutatta, hogy az erőszakos médiatartalmakra adott válaszok erőszakosságát alapvetően meghatározza a néző alapagresszivitása, alapszorongásszintje, valamint az úgy nevezett kontrollhely. Azok a személyek, akik az eseményeket külső tényezőkre vezetik vissza, és úgy érzik, hogy nem maguk irányítják a sorsukat, hajlamosabbak az agresszióra.

A médiában megjelenő agresszió személyiség- és viselkedésformáló hatásának dokumentálására leginkább a longitudinális vizsgálatok nyújtanak alkalmat, amikor a kutatók hosszú éveken keresztül megfigyelik a kutatásban résztvevő személyeket. Az első, 1960-as években indított amerikai vizsgálat egyenes összefüggést mutatott a megtekintett agresszív médiatartalmak mennyisége, valamint az agresszív viselkedés későbbi gyakorisága között. *Anderson* 2001-ben zárult hasonló jellegű kutatása megerősítette ezt az összefüggést, kiegészítve azzal, hogy az ismeretterjesztő műsorok hatása ezzel ellentétes: növeli a kreativitást s csökkenti az agressziót. Mielőtt gyors következtetéseket vonnánk le, idéznünk kell *Elliot Aronson* szociálpszichológust, aki felhívja a figyelmet rá, hogy ha két tényező között összefüggés van, az nem feltétlenül jelenti azt, hogy az egyik a másik kiváltója. A kapcsolat nem mindig oksági viszony.

A tévé előtt töltött idő mennyisége mellett egyre több kutató figyelme fordul a társadalmi-kulturális tényezők hatása felé. Egy 1995-ös brit kutatásban fiatalkorú (tíz és tizenhat év közötti) bűnelkövetők szokásait és életkörülményeit vetették össze a kontrollcsoport azonos korú fiataljaival. Megállapították, hogy a két csoport között az életmód területén mutatkozott a legnagyobb eltérés: a bűnelkövetők nagyobb arányban származnak szociálisan hátrányos helyzetű, bizonytalan és konfliktusokkal terhelt családokból. Mindkét csoportban a Terminátor II. című film volt a legnépszerűbb, de más műsorokról is hasonlóan vélekedtek. Jelentős különbség volt azonban, hogy a bűnelkövetők 51 %-a nézett tévét hétköznap este 11 óra után, a kontrollcsoport tagjainak viszont csak 7 %-a, ami szintén szorosan összefügg a családi normákkal.

Marcel Frydman és munkatársai az 1980-as években iskolákban és nevelőintézetekben vizsgálták az agresszív filmek hatását. A korábbi kutatásokhoz képest új elemként jelent meg az agresszió feldolgozásának jelentősége, ugyanis megállapították, hogy az erőszakos filmek tartalmának csoportos megvitatása, illetve az agresszió által kiváltott érzelmek kifejezését segítő módszerek elsajátítása jelentősen csökkenti a médiaerőszak hatását.

Az erőszak társadalmi hatásáról, a hozzá kapcsolódó morális pánikról, valamint az oktatás erőszak feldolgozásában betöltött szerepéről sorozatunk további részeiben írunk.